

Den koloniala synen på Norrland i Ludvig Nordströms novell ”Studentmössan”

Elżbieta Żurawska

Jagellonska universitetet, Kraków

A Glance at Norrland from the Colonial Perspective in the Short Story *Studentmössan* by Ludvig Nordström

This article looks at *Studentmössan* (1914) by Ludvig Nordström through the lenses of colonial theories – mainly Elleke Boehmer’s concepts of colonialist literature and colonialist discourse, and the strategy of anti-conquest as seen by Mary Louise Pratt. *Studentmössan* tells a story of a Swedish journalist who comes to a fishing village in the north of Sweden and stays there for a couple of months. The text is imbued with the colonial perspective. At first the image of the village is exoticised by the protagonist who is the narrator at the same time, and the focus is on the conditions of rural life as well as on local customs. As the story unfolds, the colonial discourse intensifies and is reflected in a sense of moral, cultural, geographic and racial superiority that the newcomer, who stands for the metropolis, the Swedish state and central authority, enjoys over the residents of the village on the periphery.

Key words: colonialism, postcolonialism, Ludvig Nordström, *Studentmössan*, *Bottenhavsfiskare*, Norrland

Ludvig Nordström är en av de främsta norrlandsförfattarna (Furuland 1999: 129; Olsson & Algulin 1994: 305). Tillsammans med Olof Högberg banade han vägen för realismen i norrlandsskildringen (Lindgren 1965: 14). Nordströms novell ”Studentmössan”, som jag ska analysera i den här artikeln, ingår i samlingen *Bottenhavsfiskare* (1914) som i likhet med samlingen *Fiskare* (1907) räknas till hans ungdomstexter (Jonsson 1938: 45). De baseras på hans erfarenheter som fiskardräng i Ulvöhamn år 1905 (Svensson 1999b: 459).¹ I och med dessa samlingar, menar Thorsten Jonsson, har ”den norrländska folklivsskildringen i mindre format för första gången [...] höjt sig till riktigt konst” (Jonsson 1938: 45). Beteckningen *folklivsskildring* återkommer i en nyare – och mindre entusiastisk – kommentar om samlingen *Fiskare*:

¹ Jfr även: <http://www.ulvomuseum.com/fakta-om-var-skargard-lubbe-nordstrom> (läst: 8.1.2018).

Litterärt gör dessa berättelser ett något traditionellt intryck och visar ett tydligt samband med åttiotalets folklivsskildringar. Det gäller framför allt berättarperspektivet, som växlar mellan försök till identifikation och den intellektuelle stadsbonds distans till ett halvt främmande folk. (Svensson 1999b: 459)

Det är värt att belysa Nordströms noveller och deras intresse för folklivsskildring med hjälp av koloniala och postkoloniala teorier. Både koloniala och postkoloniala teorier har delvis använts i analyser av litteraturen om Norrland och ses som "en möjlighet att förnya det teoretiska studiet av norrlandsproblematiken" med tanke på att "Norrlands ställning som utkant, obygd och senare råvarukälla [...] skapat spänningar mellan region och centralmakt" (Brandström 2001: 92). Dessa teorier har exempelvis tillämpats av Peter Forsgren i monografin *Norrland som koloni och utopi. Olof Högborgs Den stora vreden, Ludvig Nordströms Peter Svensks historia och berättelsen om Sverige* (2015) där han noterar att Nordström i sitt författarskap kombinerar bilder, idéer och diskurser om Norrland (Forsgren 2015: 192), bland annat det koloniala och det postkoloniala perspektivet, kolonisering och avkolonisering (200). Nedan ska jag diskutera Nordströms novell "Studentmössan" utifrån koloniala och postkoloniala teorier och visa att den är ett exempel på en text där den koloniala synen på Norrland dominerar.

Mina teoretiska utgångspunkter är begreppen den koloniala litteraturen och den koloniala diskursen, båda i Elleke Boehmers förståelse. Med den koloniala litteraturen (*colonialist literature*) avser hon litteratur som specifikt berör den koloniala expansionen. Det är litteratur skriven av och för de koloniserande européerna om icke-europeiska länder som européerna underlagt sig. Den uttryckte den imperiala synpunkten (*point of view*), den europeiska överlägsenheten och rättigheten och använde sig av ett utmärkande stereotypiskt språk (Boehmer 2005: 3). Med den koloniala diskursen (*colonialist discourse*) betecknar Boehmer en samling av symboliska praktiker, däribland textuella koder, konventioner och implicita betydelser som används av européer i den koloniala expansionsprocessen. Det intressanta är att den koloniala diskursen även gör sig gällande i beskrivningen av europeiska landsbygdsbor, framför allt i samband med tilltagande skillnader mellan den urbana och den lantliga livsstilen (Pratt 2011: 62). Dessutom stödjer jag mina analyser på Mary Louise Pratts begrepp anti-erövring (*anti-conquest*). Med det förstår hon olika strategier att skildra verkligheten som den europeiska borgerligheten använde för att behålla sin oskyldighet och samtidigt stärka sin hegemoni i världen. Dessa strategier skiljer sig från den tidigare tillämpade erövringsretorik som associerades med absolutismen (27, 68).

Novellen "Studentmössan" utspelar sig i Norrland och handlar om en journalist från staden som besöker ett fiskeläge. Textens huvudgestalt och berättare, Nordström², anländer en aprildag till en hamn. Tanken om att lämna staden kommer helt plötsligt under en natt på redaktionen. Följande dag säger han upp sig

²I fortsättningen använder jag efternamnet Nordström för att beteckna novellens huvudgestalt och förnamnet med efternamnet Ludvig Nordström för att hänvisa till författaren.

"med elva riksdaler på fickan" (Nordström 1934: 13). I fiskeläget tänker han skriva en bok. Han får bostad hos ett äldre äkta par och lever ett enkelt liv som andra fiskare. Deras sysslor hänger ihop med årstidens gång – Nordström jagar säl, skjuter på bulvan, lagar nät och båtar. Efter att ha skrivit hundra sidor av sin bok tappar han intresse för den och är lite orolig för framtiden men tröstar sig med att det alltid återstår flera möjligheter – man kan "ta hyra som sjöman eller bli luffare" (14). När våren kommer och fisket ska börja bestämmer sig Nordström för att stanna hos sina värdar som dräng och arbeta för kost och logi. Handlingen spänner sig över sex månader. Han bor i fiskeläget ända fram till hösten.

Huvudgestalten uppvisar många likheter med "den norrländska identiteten" som den beskrivs av Anders Öhman. Det är "en nomadisk identitet" som utmärks av "möten mellan människor med olika bakgrund, men med gemensamma erfarenheter av 'öröjda' trakter, slit, fattigdom och ständiga uppbrott och resor" (Öhman 2001b: 15). Det är därför en aning överraskande att Nordströms förhållande till fiskeläget och dess invånare är problematiskt. Å ena sidan är han själv norrlänning, liksom fiskarna i byn. Han nämner de gemensamma norrländska rötterna då han gläder sig över att våren har kommit "för oss häruppe" (Nordström 1934: 14), till folk som under sex månader lider av mörker och kyla. Å andra sidan är han noga med att framhäva att hans bakgrund är annorlunda än fiskarnas. Redan i novellens andra mening presenterar han sig för sina läsare med dessa ord: "Jag hade Uppsala bakom mig och ett par års tidningsmannaliv." (13.) Nordström och fiskarna skiljer sig inte bara när det gäller utbildningen och yrket. Det väsentliga är att Uppsala även står för Nordströms erfarenheter av det centrala Sverige, något som fiskarna saknar.

I sin skildring av fiskeläget praktiserar Nordström något som Forsgren beskriver som "den äldre synen på Norrland", som kan manifestera sig både i form av "en hundraårig tradition av exotism" och i form av "drömmar om ett utbyggt jordbruk" (Forsgren 2015: 28). Den koloniala synen på fiskeläget blir så småningom alltmer påtaglig i "Studentmössan".

Inledningsvis exotiseras fiskeläget i novellen, vilket främst kommer till uttryck med huvudgestaltens antropologiska iakttagelser, däribland beskrivningar av sedvänjor. Sådana element förekommer typiskt i den koloniala litteraturen (Boehmer 2005: 70). Nordström kallar sig själv för en skrivkarl "med intresse för och nöje av det, som är karakteristiskt hos folk" (Nordström 1934: 35). Han berättar förtjust om de enkla villkoren – både inomhus och utomhus – som fiskarna lever under. I fiskeläget brukade han sova "under fårskinnsfällan på de grova, rena lakanen, under vilka halmen prasslade, och det var gudomligt – ute kunde väl temperaturen gå till några grader över noll" (17). Han redogör för fiskarnas vardagssysslor:

[...] så förflöto dagarna på detta sätt under arbete. Ungefär från tre till sju var man på sjön. Sen rodde vi över till ängslotten, och där fingo vi, fem pojkar med bastrep över axeln, dra plogen, ty fiskarna hade inte råd med hästar, sen blev det att sätta potatis, så havra, bygga upp fallna gärsgårdar och hugga hässjevirke i skogen. Kort

sagt: det var fullt sjå från soluppgången, och när det äntligen blev natt, så dansade man med flickorna eller resonerade med gubbarna. (19)

Nordström använder ord som kräver etnografiska kommentarer och förklarar dem omgående i texten – som till exempel ”bussaron” vars betydelse anges inom parentes ”(arbetsblus)” (15) eller då han nämner ”bodskullen, d.v.s. sjöbodvinden” (16).

Till sedvänjor som Nordström uppmärksammar hör också kaffedrickande. I fiskeläget dricker man kaffe ofta, själv får han nu dricka minst åtta koppar om dagen. Kaffedrickandet når sin höjdpunkt på Kristinas namnsdag:

[...] det värsta jag varit med om var i alla fall en Kristina-dag, ty alla jäntor i hamn hette Kristin, och då var det att gå ur hus i hus och dricka tår och påtår, annars hölls man för högfärdig, och det var farliga saker! Jag fick i en handvändning sjutton (17) koppar i mig. (19)

Han beskriver dessutom en begravning. När en viss fru Johansson dött, dras ett vitt lakan för fönstren som öppnas på glänt. På begravningsdagens morgon bärs kistan ut ur huset och ställs på en öppen plats. Nordström räknar upp kläder som den döda, änklungen, gumman och gubben har på sig på ceremonin. Han kommenterar kort hamnbornas garderob och kistans utseende. När alla samlas för att ta ett begravningsfoto ges olika förslag om grupperingen. Till sist bestämmer någon att Nordström får ta hedersplatsen bredvid änklungen: ”Och så ordnade vi oss. Gubben och jag vid kistans huvudända och alla de andra i gruppen bakom oss.” (35.) Detta kort med Nordström i förgrunden och hamnborna samlade bakom honom för tankarna till illustrationer och fotografier på representanter för imperiet, upptäcktsresande och antropologer utanför Europa som till exempel Henry Morton Stanley i Afrika eller Bronislaw Malinowski på Trobriandöarna. Européerna placerar sig oftast i centrum.

Enligt Boehmer är det ”pretty much standard practice” för regimer med territoriala ambitioner att deras representanter betraktar sig själva som ”conquerors and civilizers of the world” (Boehmer 2005: 24). Det gäller även Nordström. Att han får stå bredvid änklungen på begravningsfotografiet är ingen slump – det sker tack vare hans studentmössa: ”Den hedersplatsen fick jag för studentmössans skull.” (Nordström 1934: 35.) Nordström uppfattar sin studentmössa som tecken på sin överlägsenhet. Enligt honom framhäver mössan hans intellektuella status och hans nära samband med staten – ”jag var av svenska staten utstämplad som »fullärd«” (29). Hans stora tillit till staten är tydligt vid flera tillfällen, exempelvis då han får syn på den statliga lotsångaren som sätter sjömärken:

[...] kronbåten gav mig en stark känsla av det arbetande folkets värde och betydelse, ty den for ju omkring med en enda uppgift i livet, att vårda oss, att utsätta varnande märken, där faror hotade oss och med ens erfor jag hela stoltheten i att vara en visserligen obetydlig och okänd men i alla fall nyttig del av detta hela, en av dem, som kronan tänkte på och brydde sin hjärna för. (22)

Huvudgestalten ser sig själv som ställföreträdande för den svenska staten i den avsidades belägna hamnen, vid "den vilda kusten" (22). Forsgren märker att då Ludvig Nordström skriver om en plats "utanför eller i periferin av den moderna utvecklingen" blir det koloniala perspektivet aktuellt (Forsgren 2015: 189). Detta perspektiv är också närvarande i novellen "Studentmössan". Huvudgestaltens överlägsna syn på fiskeläget och dess invånare är starkt färgad av det koloniala tänkandet.

Nordströms överordnade ställning markeras med titeln "herre" och "herrkarl" som han tilltalas med av olika gestalter, exempelvis av pigor och lotsförman. Huvudgestalten försöker visserligen protestera mot det – han förklarar nämligen att han varit herrkarl och är fiskare nu – men det visar sig snart att han behåller sin överlägsna attityd. När postmästaren slutar *herra* honom och en dag vill att Nordström bär ett brev åt honom till hamnen anser Nordström att det "rågade måttet" (Nordström 1934: 26). En av gestalterna berättar då för honom att hamnborna bedömer andra efter kläder. Nordström skriver genast hem efter sin garderob för han känner att det "skall uppträdas i gala och injagas respekt" (27). Han mår bättre av att ha rakat sig och klätt sig fint: "Jag skall aldrig glömma, hur fin jag tyckte jag var efter att ha levt i pjäxor och bussaron. Hur behagligt det kändes med en pikéskjorta och manschetter och ren studentmössa och mjukt kläde." (28.) Kläderna är för honom en symbol för civilisationen, något som han efter några veckor i fiskeläget tydligen längtat efter, vilket ytterligare visar att avståndet till fiskarna finns kvar.

Den nya garderoben gör intryck på hamnborna. Postmästaren bugar nu åter för Nordström: "Och lotsflickorkna nego, och jag var som en sol. Så hade studentmössan hedrat mig med sin hemlighetsfulla makt och i ett slag gjort mig till herrkarl. Inför hamnen." (29.) Tack vare mössan åtnjuter han en nästan gudomlig kult. Han tror dock att kulten är begränsad till hamnen, enligt honom är det antagligen endast fiskarna som det är så lätt att imponera på. De presenteras som ytliga, de fäster sig bara vid yttre attribut. Därför blir han nu mån om att framhäva sin ställning: "Jag stod, med förlov sagt, i självaste dyngkasen och sprätte kokorna kring marken iförd Uppsala universitets och den svenska bildningens symbol, och det hoppas jag varken den ena eller den andra for illa av." (29.)

Nordström tar mössan på sig även när den så småningom förlorar sin verkan. Det är bland annat på grund av mössan som han råkar i konflikt med ångbåtspojkarna: "Särskilt retade det dem, att jag var student och stundom bar mössan." (41.) Då de visar sin motvilja mot honom är han inte förvånad. Han anser att det är "helt naturligt" att han betraktas "som en inkräktare" (41). Längre fram i texten, då konflikten mellan honom och pojkarna om en kvinna trappas upp och han är tvungen att fly från dansbanan, erkänner han: "det var till dem hon hörde och inte till mig. Det kände de också, och jag kan inte förneka, att de voro i sin fulla rätt att handla, som de gjorde." (42.) Ordvalet, framför allt ordet *inkräktare*, tyder på att Nordström tänker på sin vistelse i fiskeläget i makt- och erövringskategorier.

Man kan förstås i viss mån belysa de komplicerade relationerna mellan Nordström samt fiskarna och ångbåtspojarna med klasskillnader. Nordström själv hävdar att hans "överklassblod" (42) tar emot i konflikten. Det biologiska tänkandet verkar dock vara väsentligare än det sociologiska eftersom han inte bara talar om själva klassen utan om *klassblodet* och även lägger till att "blod är tjockare än vatten" (42). Det koloniala resonemanget gör sig dessutom gällande i hans beskrivning av blickar på hamn- och ångbåtspojkar som kastas av en tjej som han valt som sin fästmö. I blickarna märker han samförstånd mellan tjejen och pojarna, "kontinenter, världskartor, som jag var för ung och oerfaren att begripa" (42). Det är slående att Nordström här väljer just geografiska formuleringar.

Den koloniala diskursen aktualiseras också i Nordströms yttranden om fiskelägets invånare. Både presentationen av ursprungsfolket som de andra (*othering*), något som är fundamentalt i koloniseringen (Boehmer 2005: 75), och "den etnografiska gesten" att avindividualisera dem (Pratt 2011: 96) förekommer i novellen. Huvudgestalten tänker ofta i klara oppositioner: jag och de. Det sker exempelvis när han vägrar bära brevet till hamnen åt postmästaren, påminner honom om hans plikter och till sist vänder sig till sina läsare: "Vad tror ni, han gjorde? Han tog åt mössan och blev kusch! Sådana äro de." (Nordström 1934: 27.) Postmästarens beteende används som en illustration av fiskarnas typiska egenskaper och är samtidigt ett tillfälle att ta avstånd från de infödda. Gestalterna i novellen presenteras ofta som grupper där individerna är odifferentierade. En sådan grupp är kvinnorna i hamnen som enligt Nordström alla bär namnet Kristin. En annan är ångbåtsbesättningen som han kallar för "hela bunten" och inte heller differentierar i en längre beskrivning: "solbrända typer i blå maskinistkostymer, med sjöstövlar på fötterna och cap på skalln, pipa eller cigarett i mungipan och kvicka ögon." (41.)

I den koloniala litteraturen presenteras de andra av imperiets representanter som underlägsna (Boehmer 2005: 75), "less human, less civilized, as child or savage, wild man, animal, or a headless mass" (76). I Ludvig Nordströms novell kommer detta grepp till uttryck då huvudgestalten benämner ångbåtspojarna med ordet "flock" (Nordström 1934: 41) som först och främst betecknar en stor grupp djur men som även kan användas om en oidentifierad grupp människor och då betonar deras osjälvständighet (*Svensk ordbok* 2009: 779). Nordströms koloniala tänkande är dock tydligast i beskrivningen av kvinnor. Han är illa berörd av att tjejerna i hamnen umgås med ångbåtspojarna och förklarar det för sig själv med tjejernas läggning: "Nu är det ju utmärkande för utvecklade kvinnor, folkets barn, att de kuscha för mankön. De våga inte opponera, de ha något av slavinnor i sig, innerst inne, äro smickrade att tilltalas och hanteras och falla undan och lyda och följa." (Nordström 1934: 41.) I det här fragmentet framträder den koloniala diskursen då kvinnorna kallas för *utvecklade, barn och slavinnor* samt med hjälp av verben som pekar på deras underkastelse – *inte opponera, falla undan, lyda och följa*.

Den koloniala diskursen är omöjlig att särskilja från rasismen (Boehmer 2005: 35, 79). Rasistiska kommentarer kan spåras i Nordströms texter, exempelvis

i *Lort-Sverige* där han "uttrycker sig om landsbygdens folk i tidstypiskt rasistiska ordalag" (Svensson 1999a: 460). Så är också fallet i "Studentmössan". Efter att Nordström fattat beslut om att stanna i fiskeläget, överväger han ett äktenskap med en kvinna i hamnen. Han väljer en tjej som är blond och blåögd: "Varför inte gifta sig med henne? Hon är vacker. Hon är stark och frisk. Hon kan föda sun- da och präktiga barn, och här kan grundas en ras av prima kvalitet." (Nordström 1934: 23.) Nordströms idé om äktenskapet påminner om en mekanism som Doris Sommer uppmärksammar i de latinamerikanska romanerna där ursprungsfolket underkastas "miscegenation and ideological whitening" (Sommer 1991: 81). Må- len med blandade äktenskap är inte så mycket ekonomiska eller politiska utan framför allt biologiska (81), det viktigaste är den produktiva sexualiteten (76). I novellen "Studentmössan" anges inte ens fästmöns namn. Hon bedöms efter ut- seendet och hennes utseende i sin tur utifrån förmågan att föda barn. Kvinnan frågas inte om vad hon tycker om friandet utan informeras av Nordström kort och gott: "Och nu är det du, som blir min fästmö från denna dag!" (Nordström 1934: 24.) Avsnittet innehåller ytterligare ett inslag av det koloniala tänkandet – i den koloniala litteraturen ser representanter för imperiet sig själva som grundare av historien, de är "firsts, bests, and absolute beginnings" (Boehmer 2005: 24). De andras historier betraktas som mindre relevanta eller till och med icke-exis- terande (24). Enligt Nordström kan "en ras av prima kvalitet" omöjligt haft sin början i relationen mellan de infödda. Det är först nu under hans medverkande som rasen kan skapas.

Till grunden för den koloniala överlägsenheten och rasismen ligger bland an- nat dels det kulturella självförtroendet hos det nyindustrialiserade samhället som tolkar sina teknologiska framgångar som fundamentala tecken på sin överlägsen- het, dels också samhällets tro på det västerländska vetenskapliga förnuftet (79).

Dessa övertygelser, framför allt framhävandet av förnufts vikt, är också närvarande i den koloniala diskursen i "Studentmössan", där Nordströms förhål- lande till fiskeläget och dess invånare kan belysas utifrån Pratts begrepp anti- erövring. Till anti-erövringsstrategier hör att representanter för imperiet lägger märke till det som är icke-förbättrat, dvs. till det som imperiet kan förbättra (Pratt 2011: 92f). Denna förbättring gäller både området och människorna (97). Att Nordströms framtidsplaner skriver in sig i anti-erövringens berättande, framgår tydligt då han ställer sig själv en retorisk fråga: "Varför inte bli fiskare och reformera det hela, bringa ordning och göra en viktig och betydande näring här på kusten, rycka upp de slöa fiskarna, lära dem jordbruk, skaffa dem pengar och placera sitt livsverk här?" (Nordström 1934: 23.) Hans mål är att förbättra, både landskapet och människorna. Hans förslag innebär grundläggande föränd- ringar i fiskarnas liv:

Jag framkastade då den tanken, att hela hamnen skulle bilda bolag eller en kooperativ förening. [...] Härigenom skulle slumpens makt i fisket motarbetas och en klokare för- delning inträda. Som denna anordning skulle frigöra en hel del arbetskraft [...] bleve det en lätt sak att ta itu med brytningen av backen, och där kunde bli trädgårdsland

för hela hamnen, så att man slapp köpa potatis i stan eller av öbönderna. [...] Vad vore enklare än att få ut en trädgårdsmästare, som gav råd; på så sätt skulle man inom några år kunna förvandla denna av naturen gynnade hamn till en fullständig trädgård. (20f)

Nordströms framtidsvisioner innehåller flera element typiska för den koloniala diskursen. Han skildrar fiskeläget som ett ställe med potential och brister. Genom att kalla platsen för "trädgård" (21) och "den soliga idyllen" (37), anknyter han till koloniala mönster och använder koloniala metaforer som dem som beskrivs av Boehmer (2005: 43, 51; Pratt 2011: 214). Hans planer är ett exempel på "en industriell dröm" – ett grepp som enligt Pratt innebär att bilden av Eden ersätts med bilden av modernisering (Pratt 2011: 214ff). Nordström betonar att hans idéer baseras på förnuft och därför är bättre än hitills rådande lösningar. Att driva en näring av vikt och betydelse med lönsamma fiske och jordbruk är möjligt men det kräver reformer, ordning, kunskap och pengar – något som fiskarna saknar och staden villigt kan tillföra. Med liknande argument legitimerar imperiet sina ingripanden (215f). I enlighet med anti-erövringens strategi anses den faktiska erövringen moraliskt och historiskt nödvändig (217).

Anti-erövringsstrategier innebär dessutom kritik av de infödda invånarna (93). De presenteras stereotypiskt som lata och degenererade, "indolent malingers, shirkers, good-for-nothings, layabouts, debased versions of the pastoral idler" (Boehmer 2005: 38). Infödingar underskattas på grund av sitt påstådda bakåtsträvande och för att de inte brukar naturtillgångar (Pratt 2011: 215). De beskrivs som begränsade och ofullbordade, människor som inte kan bli det som imperiets representanter redan är, eller bli sådana som imperiets representanter vill se dem (217). En liknande karakteristik tillämpas av Nordström. Gubben och gumman som han arbetar för presenteras som "ett gammalt fiskarfolk, de bästa människorna på jorden" (Nordström 1934: 13), i alla fall i början av novellen, men om fiskarna i allmänhet uttalar sig Nordström så här: "de mest envetna, envisa, omöjliga människor, jag i mitt liv träffat på. När det gällde att få dem ur gamla inrotade föreställningar." (20.) Det intressanta är att ur hela repertoaren av olika möjliga beteckningar väljer huvudgestalten oftast *slöhet* (22, 23, 44, 47) som typiskt förekommer i beskrivningen av de infödda i den koloniala diskursen (Boehmer 2005: 38; Pratt 2011: 94). Som en illustration av fiskarnas slöhet berättar Nordström om problemet med strömmingsstimmet.

Då han vid ett tillfälle sköter fisket med bara två pigor, utan gubbens tillsyn, vill han visa "vad en studentmössa dögar" och föreslår kvinnorna: "vi ska bara använda vårt förstånd lite grann. Strömmingen står på djupet, och därför ska vi lägga längre ut." (Nordström 1934: 44.) Pigorna protesterar och vill lägga skötarna "som dom ha lagt i alla tider" (44). Slutligen uppnår de en kompromiss – en del skötar läggs som kvinnorna vill, en del som Nordström föreslår. Hans skötar är till slut fulla med fiskar, pigornas tomma. Vid åsynen av Nordströms fångst vill gubben passa på och han ror ut för att fiska med huvudgestalten än en gång. Gubben vill emellertid inte lägga skötarna som Nordström tänker

göra utan så som de lagt ”i allan tid” (46). De kommer tillbaka hem med tomma skötar. Huvudgestalten blir arg: ”[N]i är såna fördömda tjurskallar, att ni inte vill bruka det förstånd, ni har fått, utan prompt ska göra, som dom gjorde »gammalt i världen» [...]! Tacka tusan för att ni inte får fisk här i hamn, då ni inte söker upp fisken utan väntar, tills han kommer och simmar in i gapet på er!” (47.) Händelsen utgör också slutet på Nordströms hopp om att förändra fiskeläget:

Vad tjänade det till att göra något för dessa människor, som inte ville ha sin ställning förbättrad, som inte ville använda sitt förstånd, som bara höllo på att allt skulle förbli som »gammalt i världen». Jag hade fått nog av dem. De voro omöjliga. Och här fanns ingenting att göra! Studentmössan, alias sunda förnuftet, hade på det mest eklatanta sätt visat sin maktlöshet mot slöhet och tradition, och därmed var min håg att reformera definitivt slut. (47)

I de två citaten ovan karakteriseras fiskeläget återigen med en uttalad anti-erövringsretorik, som ett ställe som ska reformeras så att invånarnas ställning kommer att förbättras. Brist på förstånd, bakåtsträvande, slöhet och tradition förstådd som framstegets motpol är dock hinder som står i vägen för utveckling och inte kan övervinnas av Nordström. Han ger upp, enligt honom är naturen i hamnen ”oefterrättlig” (48).

Ludvig Nordströms ”Studentmössan” anknyter till den koloniala litteraturen även genremässigt. Novellen delar vissa element med en av den koloniala litteraturens mest omtyckta genrer – med äventyrshistorien (*the adventure tale*) (Boehmer 2005: 67). Likhetera gäller konstruktionen av huvudgestalten och handlingen. Huvudgestalten i en kolonial äventyrshistoria är en ung man, full av liv och energi som står för imperial energi och företagsamhet, västerländsk rationalitet och teknologisk skicklighet (38, 67, 68, 78). Som visats ovan förses Nordström med sådana drag. En typisk äventyrshistoria handlar om huvudgestaltens bedrifter i form av ett sökande, en kamp eller en övergångsrit med syftet att vinna något pris – segern över ursprungsfolket, välfärd eller ”the achievement of identity, personal or national honour” (73). För Nordström fungerar vistelsen i fiskeläget som ett slags identitetsskapande övergångsrit. Han lämnar staden och det gamla livet bakom sig och vill prova olika yrken. När hösten kommer känner han dock längtan till staden: ”Hem till kulturen igen, från den oefterrättliga naturen, som jag engång för sex månader sen trodde på, men från vilken jag nu blivit botad.” (Nordström 1934: 48.) Han inser att det är till staden han hör. Då han erbjuds jobb som redaktionssekreterare lämnar han hamnen och far iväg.

Sammanfattningsvis ska noteras att novellen ”Studentmössan” byggs på en rad oppositioner – fiskarna representerar natur, by, periferi, ålderdom och tradition medan huvudgestalten står för kultur, stad, centrum, ungdom och framsteg. Den koloniala diskursen dominerar i texten. Edward Said (2003: 31) påpekar att adjektivet *orientalisk* betecknar Asiens och Österns specificitet på det geografiska, moraliska och kulturella planet. Elleke Boehmer är inne på liknande tankegångar – hon hävdar att den europeiska koloniseringen präglas av, ofta explicit uttalade, ideologier om Europas moraliska, kulturella och rasre-

laterade herravälde (Boehmer 2005: 24). I Ludvig Nordströms novell beskrivs fiskarna som underlägsna på alla dessa plan – det geografiska, moraliska, kulturella och rasrelaterade planet. Analysen av novellen utifrån koloniala och postkoloniala teorier visar sig även vara oupplösligt kopplad till sociologiska och feministiska kategorier samt genuskategorier, vilket kan bli föremål för vidare undersökningar. Den kan utgöra ett intressant bidrag till en diskussion om olika maktdiskurser i texten.

Litteratur

- Bhabha, H. K. (ed.). 1991. *Nation and Narration*. London, New York: Routledge.
- Boehmer, E. 2005. *Colonial and Postcolonial Literature. Migrant Metaphors*. Oxford: Oxford University Press.
- Brandström, K.-A. 2001. "Om projektet Norrlands litteraturhistoria". Öhman 2001a: 87–96.
- Forsgren, P. 2015. *Norrland som koloni och utopi. Olof Högbergs Den stora vreden, Ludvig Nordströms Petter Svensks historia och berättelsen om Sverige*. Göteborg: Makadam.
- Furuland, L. 1999. "Vi – det litterära Konsumentbladet". Lönnroth, Delblanc & Göransson 1999: 129.
- <http://www.ulvomuseum.com/fakta-om-var-skargard-lubbe-nordstrom> (läst: 8.1.2018)
- Jonsson, T. 1938. *Stor-Norrland och litteraturen*. Stockholm: Bonnier.
- Lindgren, R. M. 1965. *Norrlandslitteratur. Från Olaus Magnus till Per Olof Sundman*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Lönnroth, L. & Delblanc, S. (red.). 1999. *Den Svenska Litteraturen. 2, Genombrottstiden. 1830–1920*. Stockholm: Bonnier.
- Lönnroth, L., Delblanc, S. & Göransson, S. (red.). 1999. *Den svenska litteraturen. 3, Från modernism till massmedial marknad. 1920–1995*. Stockholm: Bonnier.
- Nordström, L. 1934 (1914). *Bottenhavsfiskare*. Stockholm: Bonnier.
- Olsson, B. & Algulin, I. 1994 (1987). *Litteraturens historia i Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Pratt, M. L. 2011. *Imperialne spojrzenie. Pisarstwo podróżnicze a transkultuacja*. Översättning av E. E. Nowakowska. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Said, E. 2003. *Orientalism*. London: Penguin Books.
- Sommer, D. 1991. "Irresistible Romance. The Foundational Fictions of Latin America". Bhabha 1991: 71–97.
- Svensk ordbok. Utgiven av Svenska Akademien. 1*. 2009. Stockholm: Norstedt.
- Svensson, C. 1999a. "Lort-Sverige". Lönnroth & Delblanc 1999: 460.
- Svensson, C. 1999b. "Öbackas krönikör: Ludvig Nordström". Lönnroth & Delblanc 1999: 459–461.
- Öhman, A. (red.). 2001a. "Rötter och rutter". *Norrland och den kulturella identiteten*. Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk.
- Öhman, A. 2001b. "Vad är norrländsk identitet?". Öhman 2001a: 9–17.